

УДК: 37.018:376

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ У РОЗВИТКУ

**Афузова Г.В., afuzova@mail.ru,
Заболотня А. С., alenka.alenka1908@mail.ru**

Науково-методичний журнал «Логопедія»

Сім'я є найбільш значущим джерелом первинної соціалізації дитини, її вплив в цьому зв'язку перевершує вплив усіх інших суспільних інститутів. Саме з власної сім'ї дитина виносить уявлення про морально-людські цінності, норми поведінки, характер взаємин між людьми. В сім'ї діти не лише наслідують близьких, вони орієнтуються на їхні соціальні та моральні установки. Тому вивчення дитячо-батьківських відносин є надзвичайно важливим як для розуміння чинників, що впливають на становлення особистості дитини, так і для організації ефективної психолого-педагогічної допомоги родині. Що ж до дитини з психофізичними порушеннями, то роль сім'ї незмірно зростає, тому що на неї лягає основне навантаження з догляду, виховання і освіти таких дітей.

Фахівців у галузях спеціальної психології та корекційної педагогіки цікавлять питання не лише формування у дітей з порушеннями розвитку нових умінь та навичок, вони розглядають сім'ю як основний стабілізуючий фактор адаптації такої дитини. На сучасному етапі розвитку спеціальної психології проблема сімейного виховання дитини з відхиленнями в розвитку розглядається на основі праць Д. Боулбі, Е. Еріксона, К.Леонгарда, К.Роджерса, Н. Фінні, Е. Фромма, З. Фрейда, А.Фрейд, К. Хорні, Л. Виготського, П.Волошина, Ю.Деркач, А. Лічко, І. Мамайчук, О. Мастюкової, О.Устинової, Л. Шестопалової, Л. Шипіциної, Е.Ейдеміллера, В. Юстицкиса тощо.

На особистість дитини особливо впливає стиль її взаємин з батьками, що лише частково обумовлюється їх соціальним статусом. Як відомо, існує кілька автономних психологічних механізмів соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на своїх дітей. Це, насамперед, ідентифікація і наслідування, у процесі яких діти засвоюють соціальні норми поведінки, ціннісні орієнтації, беручи приклад з батьків, прагнучи стати такими, як вони. При цьому наслідування супроводжується певними очевидними діями, тоді як ідентифікація передбачає ототожнення дитини з батьками на основі сильного емоційного зв'язку з ними. Крім того, батьки впливають на своїх дітей через механізм підкріплення: заохочуючи поведінку, що вважається правильною, і караючи дитину за порушення правил, батьки поступово

вкорінюють у її свідомість систему норм. Важливою умовою дії механізмів впливу є авторитет батьків, який залежить від частоти і якості контактів з дитиною; інформованості про справи дитини; ступеня розуміння і рівня вирішення питань, що турбують дитину; активності в самовдосконаленні і вдосконаленні оточення [2].

Сукупність установок батьків, їх емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і відповідних способів поводження з нею утворюють стиль сімейного виховання. Стиль виховання дитини є репродуктивним і походить з батьківської прасім'ї. При цьому самооцінка, Я-образ дитини є інтродекцією батьківського ставлення і способів керування поведінкою дитини, що реалізується, по-перше, через пряме або непряме (у зразках поведінки) навіювання образу чи ставлення до себе; по-друге, через формування у дитини стандартів виконання тих чи інших дій, формування рівня домагань; по-третє, через контроль за поведінкою дитини, у якому вона засвоює способи самоконтролю. Батьки можуть впливати на формування Я-образу дитини також шляхом стимулювання такої поведінки дитини, що може підвищити чи знизити її самооцінку, змінити в неї власний образ. Це спостерігається, наприклад, у результаті орієнтації дитини на реалізацію певних цілей і планів, досягнення тих чи інших стандартів. Якщо цілі і плани відповідають реальним психофізіологічним і психологічним можливостям дитини, її схильностям та інтересам, то створена ситуація успіху сприяє формуванню у дитини позитивного Я-образу, підвищенню самоповаги. У протилежному разі дитина втрачає самоповагу, стає невпевненою, тривожною тощо [6].

Як стверджує В. Корнілова, найчастіше за все в психолого-педагогічних дослідженнях для визначення та аналізу стилю батьківського ставлення (виховання) використовують два критерії: 1) ступінь емоційної близькості, теплоти у ставленні батьків до дитини (надмірна емоційна дистанція між батьками й дитиною та надто велика концентрація уваги на дитині, а поміж ними – емоційно врівноважене ставлення до дитини); 2) домінування та поступливість щодо дітей (оптимальною нормою

тут є прийняття батьками позиції внутрішньої незалежності дитини, що дозволяє проявляти повагу до її індивідуальності) [3].

У зарубіжних дослідженнях найбільш популярна класифікація стилів батьківської поведінки Д. Бомрінд. На основі досліджень Д. Бомрінд та Е. Маккобі класифікацію стилів батьківської поведінки склала Р. Кайл, базуючись на фіксації двох чинників впливу на дитину в сім'ї – батьківського контролю і батьківської теплоти.

Поняття «батьківський контроль» стосується ступеня вираженості у батьків заборонних тенденцій, що виявляється у вимогах підпорядкування правилам, виконання дітьми своїх обов'язків. Контроль – це спроба впливати на діяльність дитини. Стилі поведінки, що виділяються авторами, варіюють на основі співвідношення параметрів (ступеню контролю і теплоти), і поділяються на авторитетний, авторитарний,

ліберальний та індиверентний [5]. Кожен із зазначених стилів виховання здійснює своєрідний вплив на формування особистості дитини (табл.1.1.).

Дитина з порушеннями у розвитку як суб'єкт виховного впливу відзначається своєрідністю особистісного розвитку. У процесі виховання у такої дитини, хоча й при деякому можливому зниженні темпів і зміні деяких якісних характеристик розвитку, поступово складаються власні мотиви й стимули поведінки, розвиваються потреби, формуються особистісні якості, інтереси.

Факт народження дитини з порушеннями психофізичного розвитку впливає на різних батьків неоднаково, але в більшості випадків проявляється однотипністю їх емоційних реакцій на появу «особливої» дитини, на яких згодом ґрунтується вибір стилю сімейного виховання:

Таблиця 1.1.

Стилі батьківського виховання та їх вплив на формування особистості дитини

Стиль виховання	Ознаки стилю виховання (батьківський вплив)	Наслідки впливу на формування особистості дитини
Авторитетний. Високий рівень контролю, теплі стосунки	Визнають та заохочують ріст автономії власних дітей. Відкриті до спілкування та обговорення з дітьми встановлених правил поведінки. Допускають зміну своїх вимог в розумних межах.	Діти дуже добре адаптовані: впевнені в собі, у них розвинений самоконтроль і соціальні навички. Вони добре навчаються в школі та мають високу самооцінку.
Авторитарний. Високий рівень контролю, холодні стосунки	Віддають накази та чекають їх точного виконання. Закриті для постійного спілкування з дітьми. Встановлюють жорсткі вимоги та правила, не допускають їх обговорення. Дозволяють дітям лише незначною мірою бути незалежними від них.	Діти, як правило, відлюдні, боязкі та похмурі, невибагливі, дратівливі. Дівчатка найчастіше залишаються пасивними і залежними. Хлопці можуть стати некерованими й агресивними.
Ліберальний. Низький рівень контролю, теплі стосунки	Слабко або зовсім не регламентують поведінку дитини (безумовна батьківська любов). Відкриті для спілкування з дітьми, але домінуюча спрямованість комунікації – від дитини до батьків. Дітям надана необмежена свобода за умови незначного керування з боку батьків. Батьки не встановлюють будь-яких обмежень.	Діти схильні до неслухняності та агресивності. В присутності людей поводять себе неадекватно та імпульсивно, невибагливі до себе. В деяких випадках діти стають активними, рішучими та творчими людьми.
Індиферентний. Низький рівень контролю, холодні стосунки	Не встановлюють для дітей ніяких обмежень. Байдужі до власних дітей. Закриті до спілкування через те, що обтяжені власними проблемами. Інколи байдужість поєднується з ворожістю.	Діти часто проявляють свої руйнівні імпульси, схильні до асоціальної поведінки; в спілкуванні часто виявляють агресивність.

1.Прийняття дитини і її дефекту – батьки приймають дефект, адекватно оцінюють його і проявляють стосовно дитини дійсну відданість.

Батьки не виявляють почуття провини або ворожості до дитини.

2. Реакція заперечення – заперечується, що дитина має дефект. Плани батьків щодо освіти й професії дитини не мають ніяких обмежень. Дитину виховують з надзвичайним честолюбством і наполягають на високій успішності її діяльності.

3. Реакція надмірного захисту, протекції, опіки. Батьки, які переживають почуття жалю й співчуття, виявляють надмірно турботливе ставлення і намагаються захистити дитину від всіляких небезпек. У такому випадку дитина довго перебуває на інфантильному рівні.

4. Приховане зречення, нехтування дитини. Дефект вважається ганьбою. Негативне ставлення й відраза стосовно дитини ховається за надмірною турботливістю, вихованням.

5. Відкрите зречення, нехтування дитини. Дитина приймається з відразою, і батьки повністю усвідомлюють свої ворожі почуття. Однак для обґрунтування цих почуттів і подолання почуття провини батьки звертаються до певної форми захисту, вони звинувачують суспільство, лікарів або вчителів у неадекватному ставленні як до порушення, так і до самої дитини [1].

Особливості сприйняття батьками тяжкості і перспектив захворювання своєї дитини істотно впливають і на характер прийомів, обраних ними для її виховання. У сім'ях, які виховують дітей з відхиленнями у розвитку, батьками часто використовуються неправильні типи виховання. В працях А. Лічко висвітлено такі основні типи неправильного виховання дітей.

Гіпопротекція. Цей вид неправильного виховання відрізняється недостатністю уваги, турботи, справжнього інтересу батьків до своєї дитини, її потреб, проблем, справ, хвилювань і захоплень, до її духовного життя. Іноді батьки цікавляться проблемами дитини лише формально, «відкуповуються» від неї різними матеріальними подарунками. Дитина відчуває байдуже ставлення дорослих, як і той факт, що їх обтяжує необхідність доглядати і піклуватися про неї.

Домінуюча гіперпротекція. Такий вид неправильного виховання характеризується надмірною опікою батьками своєї дитини. Ними здійснюється дріб'язковий контроль не тільки за кожною її дією, але і за кожною її хвилиною проведення часу, кожною думкою. У сім'ї формується система суцільних заборон і невсипущого пильного спостереження за дітьми, навіть до ганебного для них стеження. Безперервні заборони, неможливість прийняття власних рішень створюють у хворої дитини враження, що їй «все не можна», а ось її здоровим одноліткам «все можна». Таке виховання не дозволяє дитині накопичувати власний життєвий досвід, не дає можливості

формувати вольові якості, вміння розумно користуватися свободою, не привчає її до самостійності. Більш того, при цьому вихованні у дитини придушується почуття відповідальності і обов'язку, бо за неї все вирішують дорослі. В одних дітей, які відрізняються енергійністю, в підлітковому віці нерідко виникають протестні, афективні реакції. У інших, з астеничними, тривожно-недовірливим рисами особистості, ще більше посилюється несамотійність, невпевненість у собі, нерішучість, невміння постояти за себе і свої інтереси [4].

Потураюча гіперпротекція. У своєму крайньому вираженні цей тип набуває характеру виховання «кумира сім'ї». Він характеризується не стільки постійним контролем батьками за всіма думками, діями і вчинками дитини, скільки в надмірній її опіці. Рідні в цьому випадку прагнуть звільнити дитину від найменших життєвих труднощів, від будь-яких зусиль, в т.ч. спрямованих на зміцнення її фізичного здоров'я. Це супроводжує невпинне їх захоплення уявними талантами дитини, перебільшена оцінка її дійсних здібностей. З раннього віку такі діти ростуть в атмосфері незаслужених похвал і нестримного обожнювання. Таке виховання формує у них егоцентричні бажання завжди, за будь-яку ціну бути в центрі уваги оточуючих, слухати їх захоплені відгуки про свої видатні завдатки і здібності. У зв'язку зі слабкістю вольових якостей, відсутністю працьовитості та наполегливості в досягненні будь-яких значущих цілей, вони щиро розраховують на легке і беззаперечне отримання всього бажаного, вважають саме собою зрозумілим своє лідерство в будь-якій цікавій для них сфері діяльності, причому без витрати навіть мінімальних зусиль. Дитина все більше звикає отримувати все, що їй заманеться, не замислюючись над тим, чого це коштує. В результаті у неї формується все більше рис істероїдної особистості, яка специфічно проявляє себе при будь-яких життєвих труднощах, а також ускладнює наявні психічні відхилення дитини.

Емоційне відкидання. При цьому типі виховання дитина постійно відчуває, що вона – тягар в житті батьків. Їй здається, що рідним без неї було б краще, що вони були б при цьому вільніше і щасливіше. Такі почуття бувають ще інтенсивніше, коли поруч з хворою дитиною у сім'ї є інші улюблені діти, іноді – більш здорові або красиві. Особливо часто вони виникають до зведених братів і сестер, а також до вітчима або мачухи, які виявляються більш значущими для її батька людьми, ніж вона сама (виховання за типом «Попелюшки»).

Іноді емоційне відкидання дитини батьками носить прихований характер. Силами розуму і волі батьки намагаються придушити в собі емоційну

неприхильність до дитини, вважають наявність цього почуття чимось негідним. Нерідко зовні вони навіть проявляють обумовлену психологічними механізмами гіперкомпенсації підкреслену турботу про дитину, про стан її здоров'я, приділяють їй перебільшено підвищену увагу, прагнуть краще забезпечити її матеріальні потреби. Однак діти, як правило, відчують штучну природу таких турботи і уваги, відчують недостатність батьківського щирого емоційного тепла. Положення менш коханого і небажаного члена сім'ї важко переживається дитиною, накладає відбиток на її особистість, відбивається на всьому її подальшому житті. У більш енергійних дітей такий тип виховання викликає бурхливий протест і реакцію емансипації. У тихих і безініціативних дітей він сприяє формуванню аутистичних рис, емоційної нестійкості, підвищеної вразливості і стомлюваності [4].

Умови жорстких взаємин. Нерідко цей тип виховання виступає межовим ступенем прояву емоційного відкидання дитини. Жорстке ставлення до неї з боку батьків може виявлятися відкрито, в брутальних формах (суворі розправи за дрібні проступки або неслухняність, а в ряді випадків в дітях просто «зривається зло»). Не завжди жорсткі стосунки в сім'ї вибірково стосуються тільки самої хворої дитини. Як правило, це загальний стиль сімейних міжособистісних взаємин. У таких сім'ях жорсткі відносини панують у всій атмосфері безпосереднього оточення дитини, хоча можуть і приховуватися батьками від сторонніх осіб. Вони виступають наслідком душевної байдужості членів сім'ї один до одного, які виявляють турботу тільки про самих себе при повній зневазі до інтересів і тривоги інших членів сім'ї. В цілому – це сім'я, в якій кожен її член може розраховувати тільки на самого себе, не чекаючи ні допомоги, ні підтримки, ні співчуття з боку найближчих родичів. Причому, жорсткі сімейні взаємини можуть зовні особливо не кидатися в очі, не супроводжуватися гучними скандалами, бійками і побиттям. Однак і в цих випадках вони самим негативним чином позначаються на психічному здоров'ї дитини, на особливостях формування її особистісних характеристик. Діти ростуть або злісними, агресивними, жорстокими, або «забитими», боязкими, які не вміють постояти за себе. Іноді свій протест проти застосовуваних до них жорстоких заходів вони висловлюють різними крайніми формами поведінки, у тому числі – суїцидальними спробами [4].

Підвищена моральна відповідальність. Цей тип неправильного сімейного виховання характеризується наявністю у батьків надмірно великих очікувань і сподівань стосовно майбутнього

своєї дитини. Вони вірять у наявність у неї особливих здібностей і талантів, розраховують на досягнення нею у подальшому житті видатних успіхів. Такі батьки постійно плекають думку про те, що син або дочка зуміють реалізувати, втілити в життя їхні власні нездійснені мрії. Дитина з самого раннього віку весь час відчуває, що рідні від неї чекають значних досягнень. Варіантом виховання в умовах підвищеної моральної відповідальності виступають випадки, коли на дитину покладається відповідальність і недитячі обов'язки по догляду за молодшими братами і сестрами, за хворими, безпомічними або старими членами сім'ї. У тихих, боязких, малоенергійних дітей даний тип виховання сприяє виникненню почуття тривожності, підвищеної помисливості, розвитку різних страхів і побоювань. В умовах наявності у дитини захворювання це може призводити до формування різних особистісних розладів.

Потураюча гіпопротекція. При такому типі виховання безконтрольність і вседозволеність батьків відносно до своєї дитини поєднується з некритичною оцінкою ними її поведінки. Батьки намагаються постійно виправдовувати свого сина чи дочку. Будь-які, часто непорядні дії власних дітей вони оцінюють на їх користь, часто пояснюють це станом їх здоров'я, намагаючись перекласти відповідальність і провину за скоєні ними осудні дії на інших осіб, захистити їх від цілком заслуженого покарання. В результаті діти, які звикли до постійного батьківського заступництва, позбувшись його, виявляються абсолютно неспроможними в умовах реального життя, не можуть пристосуватися до його вимог, що посилюється проблемами, пов'язаними із здоров'ям. Умови такого виховання сприяють появі у дітей істероїдних рис характеру [4].

Виховання в атмосфері культу хвороби. Відмінною ознакою такого типу виховання виступають перебільшене піклування батьків про стан здоров'я своїх дітей. При цьому зведення в культ спеціально організованого режиму і призначеного дитині лікування наявного у неї захворювання, по суті справи, є однією з форм домінуючої гіперпротекції. В результаті таке виховання сприяє розвитку у дитини інфантильності, егоїстичної фіксації на турботі про власне здоров'я, формуванню свого роду рентних установок із завищеним рівнем домагань. У свідомості таких дітей стійко стверджується думка, що «всі у всьому повинні йти мені назустріч». На будь-які труднощі виробляється істеричний спосіб реагування, який характеризується наявністю страхітливих іпохондричних висловлювань і переживань.

Суперечливе виховання. Проявляється в тому, що члени сім'ї (батько, мати та їхні батьки) в

таких випадках застосовують несумісні виховні підходи. Кожен з них висуває до дитини вимоги, що суперечать вимогам, які висловлюються іншими членами сім'ї. При цьому останні нерідко конкурують, а то й відкрито конфліктують один з одним. Дитина, яка виховується в таких умовах, опиняється в особливо важкій ситуації, вона намагається лавірувати між рідними і грати на їхніх протиріччях. При цьому можуть формуватися і закріплюватися такі негативні особистісні особливості як нещирість, брехливість, егоїзм, черствість і байдужість до проблем своїх близьких, слабкість або повна відсутність будь-яких моральних принципів.

Виховання поза сім'єю. Характерно для дітей, які виховуються в умовах будинків дитини, закритих шкіл-інтернатів. Основним негативним фактором такого виховання є наявність різного ступеня вираженості емоційної депривації. Крім того, на дитину негативно впливає досить поширене поєднання надмірно суворого режиму (у ряді

випадків межує з гіперпротекцією), з формалізмом у його дотриманні, що відкриває можливості для прихованої бездоглядності, таємного поширення поганих впливів, жорстоких взаємин між вихованцями. У дітей, які зростають у подібних умовах, нерідко формуються такі особистісні особливості як емоційна холодність або, навпаки, підвищена чутливість і вразливість, своєрідна система життєвих цінностей і моральних норм [4].

Як висновок, слід зазначити, що сучасний етап розвитку корекційної педагогіки та спеціальної психології характеризується пошуком нових шляхів соціальної адаптації дітей з психофізичними порушеннями. На нашу думку, значних успіхів у вирішенні цієї проблеми можна досягнути лише за активної участі в цьому процесі сім'ї, і, в першу чергу, батьків, оскільки психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування, адекватний вибір стратегії спілкування з дитиною, стилю її сімейного виховання найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Література

1. **Акатов Л. И.** Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: учеб. Пособие / Л. И. Акатов. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
2. **Кон И.С.** Родители и дети // Психология ранней юности / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – С. 16-19.
3. **Корнілова В. В.** Стилі батьківського виховання як чинник морального розвитку дошкільника / В. В. Корнілова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2012. – Вип. 21. – С. 41-45.
4. **Личко А.Е.** Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е. Личко. – СПб.: Речь, 2010. – 256 с.
5. **Михальська С. А.** Вплив сім'ї на формування особистості дитини / С. А. Михальська // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки». – 2014. – Вип. 121(2). – С. 22-28.
6. **Семья в психологической консультации:** [ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина]. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с.

References

1. **Akatov L. I.** Social'naja rehabilitacija detej s ogranichennymi vozmozhnostjami zdorov'ja. Psihologicheskie osnovy: ucheb. Posobie / L. I. Akatov. – M.: VLADOS, 2003. – 368 s.
2. **Kon I.S.** Roditeli i deti // Psihologija rannej junosti / I.S. Kon. – M.: Prosveshhenie, 1989. – S. 16-19.
3. **Kornilova V. V.** Stili bat'kivs'kogo viovannja jak chinnik moral'nogo rozvitku doshkil'nika / V. V. Kornilova // Naukovi zapiski Nacional'nogo universitetu «Ostroz'ka akademija». – 2012. – Vip. 21. – S. 41-45.
4. **Lichko A.E.** Psihopatii i akcentuacii haraktera u podrostkov / A.E. Lichko. – SPb.: Rech', 2010. – 256 s.
5. **Mihal's'ka S. A.** Vpliv sim'i na formuvannja osobistosti ditini / S. A. Mihal's'ka // Visnik Chernigivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu. Serija «Psihologichni nauki». – 2014. – Vip. 121(2). – S. 22-28.
6. **Sem'ja v psihologicheskoi konsul'tacii:** [red. A. A. Bodaleva, V. V. Stolina]. – M.: Pedagogika, 1989. – 208 s.

Афузова Г.В., Заболотня А.С. Вплив стилю сімейного виховання на формування особистості дітей з порушеннями у розвитку

У статті розглядається значення виховного впливу сім'ї у формуванні особистості дитини з порушеннями у розвитку. Проаналізовано стан розробленості зазначеної проблеми у сучасних наукових джерелах. Визначено роль сім'ї та психологічні механізми батьківського впливу, які обумовлюють особистісне становлення дитини (наслідування, ідентифікація, захоочення/покарання, батьківський авторитет). Подано визначення стилю сімейного виховання з урахуванням провідних критеріїв, які визначають ступінь емоційної близькості між батьками та дитиною, а також превалювання домінування чи поступливості у їхніх стосунках. Виділено основні стилі сімейного виховання, їх ознаки та наслідки впливу на розвиток особистості дитини. Висвітлено особливості емоційного реагування батьків на факт народження дитини з порушеннями у розвитку, які впливають на вибір моделі дитячо-батьківських взаємин в подальшому. Визначено, що особливості сприйняття батьками тяжкості і перспектив захворювання дитини істотно впливають на характер обраних виховних прийомів. Увагу акцентовано на характеристиках неадекватних моделей дитячо-батьківської взаємодії у родині, де виховується дитина з порушеннями у розвитку. Обґрунтовано значення вибору адекватного стилю виховання на становлення особистості дитини з порушеннями у розвитку.

Ключові слова: стиль сімейного виховання, сім'я, діти з порушеннями у розвитку, формування особистості.

Афузова А.В., Заболотня А.С. Влияние стиля семейного воспитания на формирование личности ребенка с нарушениями в развитии

В статье рассматривается значение воспитательного влияния семьи на формирование личности ребенка с нарушениями в развитии. Проанализировано состояние указанной проблемы в современных научных источниках. Изучено роль семьи и психологические механизмы родительского влияния обуславливающие личностное становление ребенка (подражание, идентификация, поощрение/наказание, родительский авторитет). Подано определение стиля семейного воспитания с учетом ведущих критериев, которые определяют уровень эмоциональной близости между родителями и ребенком, а также превалирование доминирования или уступчивости в их отношениях. Выделено основные стили семейного воспитания, их признаки и последствия влияния на развитие личности ребенка. Освещено особенности эмоционального реагирования родителей на факт рождения ребенка с нарушениями в развитии, влияющие на выбор модели детско-родительских отношений в дальнейшем. Определено, что особенности восприятия родителями сложности и

перспектив болезни ребенка существенно влияют на характер выбранных воспитательных приемов. Внимание акцентировано на характеристиках неадекватных моделей детско-родительского взаимодействия в семьях воспитывающих ребенка с нарушениями в развитии. Обосновано значение выбора адекватного стиля воспитания на формирование личности ребенка с нарушениями в развитии.

Ключевые слова: стиль семейного воспитания, семья, дети с нарушениями в развитии, формирование личности.

Afuzova G.V., Zabolotnaya A.S. Influence of domestic education style on child's with violence of development personality forming

In the article the value of educator influence of family is examined on child's with violence of development personality forming. The state the indicated problem is analyzed in modern scientific sources. The role of family and psychological mechanisms of paternal influence that causes personality forming are studied (imitation, authentication, encouragements/punishment, paternal authority). Determination of style of domestic education is giving taking into account leading criteria, that determinate the level of emotional closeness between parents and child, and also predominating of prevailing or pliability in their relations. Basic styles of domestic education, their signs and consequences of influence on child's personality development are distinguished. The features of the emotional reacting of parents are lighted up on fact of birth of child with violence of development that influence at choice of child-paternal relations models in future. It is certain that features of perception it is substantially influenced the parents of complication and prospects of illness of child on character of the chosen educator receptions. Attention is accented on descriptions of inadequate models of child-paternal cooperation in families of educative a child with violations in development. The value of choice of adequate style of education on child with violence of development personality forming is reasonable.

Keywords: the style of family education, family, children with violations in development, the forming of personality.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2015 р.

Статтю прийнято до друку 23.10.2015 р.

Рецензент: д. психол. н., проф. Руденко Л. М.

УДК: 159.922.76

ГОТОВНІСТЬ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЯК ПРОБЛЕМА СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Афузова Г.В., afuzova@mail.ru,

Логашук М.О., vivariga@mail.ru

Одним із обов'язків сім'ї і дошкільних установ є підготовка дітей до школи, від чого залежатимуть їхні успіхи в навчанні та подальший розвиток. Школа — це соціальний інститут, який безпосередньо відповідає за надання особі певної інформації, формування вмінь, навичок і прищеплення цінностей, які суспільство вважає необхідними для життя у ньому [6]. Іншими словами, школа виступає інститутом вторинної соціалізації особистості, що набуває особливої актуальності у межах проблеми соціальної адаптації дітей з психофізичними порушеннями. Разом з тим, у вітчизняній спеціальній психології бракує праць, присвячених готовності до шкільного навчання дітей з психофізичними порушеннями.

Готовність до навчання у школі є інтегративною характеристикою психічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. Цей феномен постає як загальна (психологічна) і спеціальна готовність до навчання у школі, в якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, що сприяють нормальному входженню у шкільне життя, формуванню навчальної діяльності. Таким чином, готовність до шкільного навчання водночас є проблемою соціальної зрілості дитини [5].

Проводячи порівняльний аналіз зарубіжних і вітчизняних досліджень, можна зробити висновок, що зарубіжні науковці меншою мірою орієнтуються

на глибоке теоретичне дослідження проблеми готовності до школи, ніж вітчизняні педагоги та психологи. Значну увагу питанню дослідження сутності шкільної зрілості і вивченню проблеми психологічної готовності до навчання у школі приділяли Л.К. Айзман, Р.І. Айзман, О.Л. Венгер, В.В. Давидов, Г.Н. Жарова, С.Д. Забрамна, Р.С. Немов, А.І. Савонков, С.Д. Цукерман та багато інших вітчизняних психологів і педагогів.

В широкому розумінні, готовність до шкільного навчання — це сукупність морфофізіологічних та психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного організованого шкільного навчання. Вона зумовлена дозріванням організму дитини, зокрема її нервової системи, а також ступенями сформованості та розвитку психічних процесів [3, с. 73].

Під фізичною готовністю дитини до шкільного навчання маються на увазі позитивні зміни у її фізичному розвитку, які обумовлюють біологічну зрілість дитини, необхідну для початку шкільного навчання. Слід також зазначити успіхи в освоєнні рухів, появу корисних рухових якостей (спритність, швидкість, точність і ін.), розвиток грудної клітки, дрібної мускулатури пальців рук. Це є гарантією оволодіння письмом. Так, завдяки правильному вихованню до кінця дошкільного віку в дитини складається загальна фізична готовність до